

به نام خدا

گلستان همیشه سبز خلاقیت

(تمرین‌هایی برای پرورش خلاقیت دانش آموزان دبستانی)

حسین فرخ مهر

فرخ مهر، حسین

گلستان همیشه سبز خلاقت: تمرین‌هایی برای پرورش خلاقت دانش‌آموزان دبستانی / حسین فرخ مهر. -- تهران: عابد، ۱۳۸۴.

۱۶۰ ص: مصور، جدول.

ISBN: 964-364-571-1

۱۵۰۰۰ ریال:

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

۱. خلاقت در کودکان. ۲. اندیشه و تفکر خلاق (آموزش و پرورش). الف. عنوان. ب.

عنوان: تمرین‌هایی برای پرورش خلاقت دانش‌آموزان دبستانی.

۱۵۳/۳۵

BF ۷۲۳/خ ۸ف ۴

۱۳۸۴

۸۳-۴۳۲۲۱م

کتابخانه ملی ایران



انتشارات نوآور



انتشارات عابد

گلستان همیشه سبز خلاقت

مؤلف: حسین فرخ مهر

ناشر: عابد

ناشر همکار: نوآور

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: معاصر

حروفچینی و صفحه‌آرایی: نوآور

نویت و تاریخ چاپ: اول - تابستان ۸۴

شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۵۰۰ تومان

شابک: ۹۶۴-۳۶۴-۵۷۱-۱

آدرس مرکز پخش: خ ستارخان، خ حبیب‌اللهی، نبش کوچه جعفریان صادق، پلاک ۳۲

تلفن: ۶۵۱۳۳۲۱ تلفکس: ۶۵۱۵۲۴۹

فهرست مطالب

۱۵	فصل ۱
۲۶	فصل ۲
۳۵	فصل ۳
۴۲	فصل ۴
۴۸	فصل ۵
۵۷	فصل ۶
۶۲	فصل ۷
۷۱	فصل ۸
۷۸	فصل ۹
۸۳	فصل ۱۰
۹۱	فصل ۱۱
۹۶	فصل ۱۲
۱۰۲	فصل ۱۳
۱۰۷	فصل ۱۴
۱۱۳	فصل ۱۵
۱۱۸	فصل ۱۶
۱۲۴	فصل ۱۷
۱۳۰	فصل ۱۸
۱۴۰	فصل ۱۹
۱۴۸	فصل ۲۰

با یاد آفریدگار مهر و دوستی

دلی فواهم که از ذوق نظر
هر زمان فواهد جهانی تازه‌تر
* مولوی

مربیان، پدران و مادران گرامی.

عصر کنونی با تولید دانش، نوآوری‌ها و پیشرفت‌های شگرف همراه است، و به سوی آینده‌ای پیچیده و سرشار از خلاقیت‌ها در حرکت. در این روزگار به پرورش اندیشه‌ای فراگیران، افزودن بر مهارت‌ها و زنده نگه داشتن «خلاق بودن» آنان نیاز داریم تا در آینده دانسته‌های خود را برای آبادانی کشورشان به کار گیرند و همه با هم، فردایی سرشار از پیروزی، سعادت و سربلندی را شاهد باشیم. این آرزوها و هدف‌ها هنگامی ممکن می‌شوند که از هم اکنون، زمینه‌ها را برای آشنایی دانش‌آموزان با راه و رسم آفریدن و پرورش اندیشه‌ها فراهم سازیم و آنان را به بهتر آموختن و نوآوری تشویق کنیم. قدر وقت ارزشمند دل و کاری نکند ای بس افسوس، کزین حاصل اوقات بریم. (حافظ)

آن چه انسان را از دیگر جانداران، متمایز می‌سازد، توانایی خلاقیت، قدرت شگفت‌انگیز و مهم مغز و گوهر درخشان درونش می‌باشد. بشر با بهره جویی از این موهبت الهی به پیشرفت‌ها، اکتشافات و نوآوری‌های بسیار دست یافته است. انسان‌هایی که از عواملی همچون: نیروی تصور، توانایی ترکیب کردن، مشاهدات دقیق، آزمایش، تجربه اندوزی، تخیل، پیش‌بینی‌های ذهنی، اطلاعات، آموخته‌ها و به خوبی و درستی استفاده کرده‌اند، بسیاری از مشکلات را آسان ساخته‌اند، زیبایی‌ها آفریده‌اند و زندگی را رنگی دلپذیر و جلوه‌ای تازه بخشیده‌اند. این عوامل را باید زیر بنای «خلاقیت» تلقی نمود.

خلاقیت، یک فرآیند ذهنی محسوب می‌شود که در شرایط معینی پدیدار می‌شود. خلاقیت، به یک باره و ناگهانی رخ نمی‌دهد، بلکه زمینه‌ی مساعد و فکر فعال و هدف‌دار

می‌خواهد تا شکوفا شود. خلاقیت، انواع و سطوح گوناگون دارد و همگان از آن برخوردارند. خلاقیت، اساس پیشرفت‌ها، مایه‌ی شادابی و پر بار شدن زندگانی، پویایی و دوری از ایستایی است. استعداد خلاقیت کودکان را باید شناخت، هدایت نمود و ذهن جوشان و نو آفرین آنان را پرورش و پروبال داد تا در آینده از رفتارهای تقلیدی دوری جویند و نو آفرین شوند.

هیچ دهانی با حلوا حلوا گفتن، شیرین نمی‌شود. خلاقیت، با فشار و تهدید، شکوفا نمی‌شود. حتی با تشویق‌های دروغین هم نمی‌توان به نمایان شدن آن یاری رساند. می‌توان شرایط بیرونی را مساعد ساخت تا استعدادهای نهفته، مجال بالندگی پیدا کنند. برای جلوگیری از خاموشی خلاقیت و رشد آن، رعایت چند نکته از سوی اولیا و مربیان ضروری است:

- عقاید کودکان را با ارزش بدانید.
- گاهی، کودکان را آزاد بگذارید تا کارهایی انجام دهند که دلخواه آن‌هاست. کودکان باید مستقل و آزاد پرورش یابند، زیرا آزادی و استقلال کمک می‌کند تا نیروی آنان همیشه گرم و پر شور باقی بماند.
- به کودکان بیاموزید، مبدا از تمسخرها، سرزنش‌ها و حسادت‌های دیگران مأیوس شوند.

تو پنداری که بد گرفت و جان برد حسابش با کرام الکاتبین^۱ است
حافظ

- کنجکاوای کودکان را برانگیخته سازید.
- میل کودکان را به ابداع تقویت کنید.
- برای فراگیران، فرصت‌هایی فراهم سازید تا به دیدن، شنیدن، بو کردن، چشیدن و لمس کردن بپردازند. هیچ چیز جایگزین تجربه‌های زنده و مستقیم نمی‌شود.

۱- کرام الکاتبین، یعنی دو فرشته‌ی چپ و راست که اعمال آدمی را ثبت می‌کنند. در قرآن مجید، سوره‌ی ۱۰ و ۱۱ آیه‌ی ۸۲ آمده است: «و ان علیکم لحافظین کدام‌کاتبین»

تجربه‌های کودکان را به موارد به خصوصی محدود نکنید. آنان را به محرک‌های محیطی حساس کنید.

● به ویژگی‌های شناختی، فکری و دانش‌آموزان توجه داشته باشیم. نیاز کودکان را بشناسیم. در فرایند تعلیم و تربیت این نخستین گام است. آیا باغبان، بدون شناخت ویژگی‌ها و نیازهای گل و گیاه، می‌تواند آن‌ها را پرورش دهد و محصولی برداشت کند؟

● نمره را هدف ندانیم. آموزش باید فرایند مدار باشد، نه نمره مدار.

● دانش‌آموزان را با «مسئله» روبه‌رو کنید تا بتوانند «اندیشه ورزی» کنند. ضرورت‌هایی برای تفکر خلاق به وجود آورید.

● به تخیل‌های فعلی کودکان، تخیلی که قابل هدایت است و زیر بنای خلاقیت، مجال رشد دهید و آن را تشویق کنید.

● دانش‌آموزان را به **یادگیری خود انگیخته**، تشویق کنید. کوشش برای کسب چنین آگاهی‌هایی نشاط آور است.

● در مدرسه عدم توجه به ویژگی‌ها و تفاوت‌های کودکان، تکالیف، روش‌های تدریس، ایجاد شرایط برای رقابت با دیگران و تأکید بر محفوظات، سبب می‌شود تا خلاقیت آنان به تدریج کاهش یابد.

● داشتن شهامت و اعتماد به نفس از ضرورت‌های پرداختن به کارهای خلاقانه است. ترس، خفقان، سرزنش و تحقیر مانع تجربه کردن و کسب شناخت می‌شود.

● محیط را غنی و انگیزه بخش، نگه دارید.

● یادگیری‌های غیر جذاب، غیر فعال، خشک و کسل کننده را از کلاس‌های درس، دور کنیم تا دانش‌آموزان اندیشه کنند، به کاوش‌گری بپردازند و جرقه‌ی خلاقیت شعله‌ور شود.

● موقعیت‌هایی برای تفکر نقادانه و خلاقانه به وجود آورید تا توانایی به کار گرفتن دانش و مفاهیم در شرایط جدید، در دانش‌آموزان تقویت شود.

● اجازه دهیم کودکان به «آزمایش و خطا» بپردازند، موفقیت در کار، انگیزه برای ادامه‌ی کار و کشف‌های بعدی است. آنان را تشویق به آزمودن افکار خود کنید.

- به خَلّاقیت، علاقه‌مند باشید تا الگوی مناسبی برای فراگیران شوید.
- نسبت به انتظارات خود از دانش‌آموزان، باید واقع‌بین و بردبار بود. به تلاش کودکان توجّه کنیم و به آن‌ها بهاء دهیم نه به حاصل تلاش آنان، زیرا توانایی‌های آنان، متفاوت می‌باشد.
- به کودکان تحمّل در برابر سختی‌ها و کمبودها را یادآور شوید. آنان را به بهره‌جویی از نیروی تفکر و پرهیز از شتاب، در انجام کارها تشویق کنید تا هرگز دچار یأس نشوند.
- ستون خرد بردباری بود چو تیزی کنی تن به خواری بود
- * فردوسی
- ز راه خرد هیچ گونه متاب پیشیمانی آرد دلت را شتاب
- * فردوسی
- از کودکان بخواهید اطلاعات را درک کنند، نه حفظ. فعالیت‌هایی را پیش‌بینی کنید تا خود، اصول و قواعد را کشف کنند.
- خانواده و کلاسی شاد، دلی‌پذیر، پرتفاهم، بدون وحشت و سخت‌گیری به تحریک و رشد خَلّاقیت دانش‌آموزان یاری می‌رساند.
- اضطراب از عوامل باز دارنده‌ی خَلّاقیت می‌باشد. اضطراب، جریان فکر را از حرکت باز می‌دارد، و خاکستری باقی می‌گذارد.
- مطالعه‌ی کتاب‌های گوناگون، سبب رشد خَلّاقیت می‌شود.
- انتقاد‌پذیری و تحمّل دیدگاه‌های دیگران را به دانش‌آموزان، آموزش دهید.
- دانش‌آموزان را تشویق کنید تا در اشیاء و افکار، وضع تازه‌ای به وجود آورند.
- به دانش‌آموزان بگویید: مبادا، اختراعات و شاهکارها در شما ترس و ناامیدی ایجاد کند و خَلّاقیت‌های خود را ناچیز بشمارید.
- به کودکان اجازه دهید برای بررسی یک مسأله از اندیشه‌های عادی به سوی افکار ابتکاری حرکت کنند.
- کودکان برای پرورش و انجام دادن کارهای خَلّاقانه به محیطی شورانگیز، مشوق،

انگیزه آفرین و زمان طولانی و بدون حرکت شتاب نیاز دارند تا به نتیجه برسند.

- از تحمیل یک قالب فکری به کودکان پرهیزید.
- دانش آموزان را تشویق کنید برای رسیدن به هدف، امیدوار و پر تلاش بکوشند. در مقابل سختی‌ها پایداری و در برابر کمبودها صبوری داشته باشند.
- گنج بی مار و گل بی خار نیست
شادی بی غم در این بازار نیست
- * مولوی
- محیط پر مهر و نشاط خانه زمینه‌ی بروز خلاقیت را بیش تر فراهم می‌سازد. سعادت و خوشبختی کودکان بستگی به مهر و محبتی دارد که والدین به او می‌دهند.
- اولیا و مربیان باید با یکدیگر همکاری صمیمانه‌ای داشته باشند.
- خلاقیت به ابزار و امکانات خاصی نیاز ندارد. اولیا و مربیان می‌توانند زمینه‌ها را برای شکوفایی و پروردن خلاقیت دانش آموزان به وجود آورند.
- کودکان را جدی بگیریم و با فعالیت‌های آنان، با احترام برخورد کنیم تا زندگانی را با شادی، خودباوری و تلاش‌های سازنده تجربه کنند.

هر زمان نو صورتی و نو جمال تا ز نو دیدن فرو میرد ملال

* مولوی

دنیای امروز، دنیای تحولات علمی و شگفتی هاست. زندگانی را در دوران پیشرفت و توسعه در ابعاد گوناگون، به سر می‌بریم. هر لحظه، دری تازه از علم به روی انسان‌ها گشوده می‌شود. غفلت از درک شرایط حاضر، چاره‌ای جز وابستگی و دنباله روی از دیگران باقی نمی‌گذارد. بنابراین، مدارس باید دانش آموزان را به معلومات و مهارت‌های لازم مجهز سازند و برای پرورش قدرت تعقل و درک منطقی و آینده نگری آنان اهتمام نمایند.

با به کار بستن اصولی و بهره‌جویی از روش‌های خاص، مانند: آموزش حل مسئله،

نمایش خلاق، بارش مغزی، طرح پرسش‌های انشایی و.... می‌توان نسبت به شکوفا ساختن و پروردن استعدادهای خلاق همت گمارد، و دانش‌آموزان را در مسیر نوجویی، نو اندیشی و ابتکار قرار داد تا توانمندی‌های آنان توسعه یابد، و بتوانند در آینده، همه را برای پیشرفت جامعه‌ی نوپای خود به کار گیرند.

«گلستان همیشه سبز خلاقیت»، شامل تمرین‌ها و مطالبی است درباره‌ی خلاقیت. سعی بر آن بوده تا دانش‌آموزان سال‌های آخر دبستان با مطالعه‌ی آن و «اندیشیدن»، با «گره‌گشایی» آشنا شوند و تجربه‌های تازه‌ای به دست آورند. دانش دانسته‌های قبلی را با «عمل» همراه سازند. در حصار تکرارها و رکود نمانند و با فعالیت، پژوهش، کنجکاوی، تخیل ورزی و.... گامی به سوی «خلاقیت» و «حلّ مسأله» بردارند. ۱- گاهی، درباره‌ی برخی مطالب این کتاب، مانند: شرح حال‌ها، چگونگی اختراعات، عواملی که در خلاقیت مؤثرند و.... با دانش‌آموزان به گفت و گو پردازید.

۲- مطالعه، تحقیق، آزمایش، پرسش، تغییر دادن، مشاهده، ترکیب کردن، ساختن، و.... لازمه‌ی پاسخ‌گویی به تمرین‌هاست.

۳- وسایل مورد نیاز دانش‌آموزان را در اختیارشان قرار دهید.

۴- اجازه دهید، دانش‌آموزان پاسخ پرسش‌ها را بیابند و فقط، هدایت‌گر آنان باشید.



از درگاه خداوند متعال، برای پدران و مادران مهربان و دل‌سوز و معلمان شایسته و آگاه سلامتی و موفقیت را تمنا دارم.

بدین وسیله از سرکار خانم دکتر زهره رئیسی که بدون مضایقه و با بزرگواری راهنمایی‌های فراوان و سودمند نمودند، تشکر و قدردانی می‌شود.

از مدیر فرهیخته‌ی انتشارات عابد که برای چاپ «گلستان همیشه سبز خلاقیت» همکاری و مساعدت فراوان نمودند، بسیار سپاسگزارم.

حسین فرخ مهر

بهار، ۱۳۸۴

دل آرام گیرد به یاد خدا
 فدایی که پشت و پناه تو است
 فدایی که از کودکی یار تو
 و در بی کسی تکیه گاه تو است
 * داهود لطف الله

دانش آموزان خوب و مهربان

برای این که کارها را منظم و دقیق انجام دهی، بهتر بیاموزی، بتوانی راه حل های خوبی برای مشکلات بیایی و شیرینی موفقیت را بچشی، باید از نیروی اندیشیدن به درستی استفاده کنی، و قدر این نعمت را بدانی.

همان گونه که ورزش سبب شادابی و افزایش نیروی ماهیچه ها می شود، تفکر هم با استفاده از روش هایی پرورش می یابد و توانایی آن برای درست فهمیدن و گره گشایی از مشکلات، افزایش می یابد. فکر توانمند، یعنی فکر باز، فکر نواندیش، نو آفرین و پویا.

فرصت ها در گذرند. مبادا، دست روی دست بگذاری و دچار غفلت شوی که حاصلی جز پشیمانی ندارد. اکنون، فرصت یادگیری، تجربه اندوزی و کسب مهارت هاست تا بتوانی با اتکا به فکری توانمند، با لذت ابتکار و سازندگی آشنا شوی و بر آموخته ها بیفزایی.

«گلستان همیشه سبز خلاقیت»، شامل تمرین ها و مطالبی است برای پرورش اندیشه، آزمودن راه های مختلف و خلاقیت. در این کتاب، **تمرین ها** با علامت (■) مشخص شده اند. به هنگام فراغت و در کنار مطالعه ی کتاب های درسی و دیگر کتاب ها، پاسخ گویی به این تمرین ها تو را با نکته هایی آشنا می سازد و به سوی «نواندیشی» و «نوآوری» هدایت می کند. **برخی مطالب** با علامت (●) شروع می شوند. این ها را با دقت بخوان، سپس درباره ی هر کدام با پدر، مادر، آموزگار و دوستان گفت و گو کن.

از درگاه خداوند، سلامتی و زندگانی پر باری را برایت آروز دارم. امیدوارم در آینده زندگی را با روشن اندیشی و زیبا آفرینی، پر شکوه تر سازی.

حسین فرخ مهر

بهار - ۱۳۸۴